

Inhoud

Inleiding

Het beste van Zuid-Spanje.....	6
De ziel van Spanje.....	19
De Andalusiërs.....	21
🔍 Flamenco	27

Geschiedenis & Karakteristieken

Belangrijke data.....	30
Het begin.....	33
De ontwikkeling van het moderne Andalusië.....	43
De keuken van Andalusië.....	51
🔍 Het verhaal van de sherry.....	56
📷 Fiësta's voor alle seizoenen	58
Ongerept Andalusië	61
🔍 Wandelen in Andalusië	65

Reizen door Zuid-Spanje

Inleiding	73
🇪🇸 Sevilla.....	77
🔍 Op zoek naar Carmen	90
📷 Van de Cueva de la Pileta tot Picasso	98
🇵🇸 Huelva en het Parque Nacional de Doñana.....	101
🇯🇪 Jerez, Cádiz en de Costa de la Luz	111
🇲🇦 De witte dorpen verkennen.....	121
🇵🇸 Ronda	131
🇪🇸 De Costa del Sol.....	139
🔍 Een kust voor levens- genieters.....	144
🇵🇸 Antequera en La Axarquía	153
🇲🇦 Córdoba.....	161
🇪🇸 Jaén - stad en provincie.....	175
🔍 Olierijkdom.....	178
🇵🇸 Granada.....	187
📷 Ze kwamen, zagen en plantten	202
🇯🇪 De Alpujarras	205
🇲🇦 Almería - stad en provincie	213
🔍 Tuinbouw onder plastic.....	216
🔍 Oeroude grotten.....	220

Reisinformatie

Vervoer	224
Praktische informatie	227
Taal	237
Lezenswaard	242

Voor een volledige inhoudsopgave van de Reisinformatie zie pagina 223.

Fotoverantwoording	243
Colofon	244
Index	245

Kaarten

Zuid-Spanje	74
Sevilla	78
De kathedraal van Sevilla	81
De provincie Sevilla	95
De provincie Huelva	102
De provincie Cádiz	112
Cádiz	118
De witte dorpen	122
Ronda	132
De Costa del Sol, Antequera en	
La Axarquía	140
Málaga	142
La Mezquita	162
Córdoba	164
De provincie Córdoba	169
De provincie Jaén	176
Granada	188
Alhambra	190
De omgeving van Granada	198
De Alpujarras	206
De provincie Almería	214

Voorflap Zuid-Spanje

Achterflap De nationale parken van Zuid-Spanje

HET BESTE VAN ZUID-SPANJE: TOPBEZIENSWAARDIGHEDEN

△ **Sevilla.** De Andalusische stad bij uitstek, met een kathedraal en Alcázar die tot het werelderfgoed behoren, en ontelbaar veel tapasbars. En niemand zou de *feria* in april mogen missen. *Zie blz. 77.*

▽ **Granada.** De stad van het wereldberoemde Alhambra en de wijk Albaicín met zijn middeleeuwse kronkelstraatjes. Bekend om zijn grotten, waar de zigeuners van Granada woonden, en de dichter en toneelschrijver Federico García Lorca. *Zie blz. 187.*

△ **Córdoba.** Het oude centrum van Córdoba met de schitterende Mezquita is vanwege zijn culturele en intellectuele betekenis in de Romeinse en Moorse tijd op de Werelderfgoedlijst opgenomen. De vele patio's maken Córdoba er nog mooier op. *Zie blz. 161.*

△ **Málaga.** De geboorteplaats van Picasso heeft de laatste tijd een metamorfose ondergaan en telt nu verschillende musea van wereldklasse. De wijk Soho is een must voor fans van straatkunst. *Zie blz. 139.*

△ **Cádiz.** Een van de oudste steden van Europa, gelegen op een smal schiereiland. Dwaal rond in de sfeervolle, eeuwenoude straatjes en geniet van het heerlijke zeebanket. *Zie blz. 118.*

◁ **Parque Nacional de Doñana.** De wetlands van Doñana bieden natuurliefhebbers een schitterende omgeving met heel veel vogels. Ook de Iberische lynx leeft hier. Verken het gebied bij voorkeur te paard. *Zie blz. 103.*

▷ **Jerez de la Frontera.** Met tal van sherrybodega's en levendige flamencobars bent u hier altijd van vertier verzekerd. En zorg dat u de paardrijacademie niet overslaat. *Zie blz. 111.*

▷ **Ronda.** Aan de rand van El Tajo, een diepe kloof, ligt een van de oudste en mooiste stadjes van de regio. Geen wonder dat het beroemde schilders en schrijvers als Ernest Hemingway trok. *Zie blz. 131.*

△ **Las Alpujarras.** Dit berggebied ten zuidoosten van Granada is bezaaid met verstilte dorpjes - heerlijk voor wie het gehaaste moderne leven wil ontvluchten. Prachtig wandelgebied. *Zie blz. 205.*

◁ **Cabo de Gata.** In dit beschermde natuurgebied in de provincie Almería, een van de droogste streken van Europa, vindt u prachtige, afgelegen stranden waar u aan de drukte kunt ontsnappen. *Zie blz. 219.*

HET BESTE VAN ZUID-SPANJE: ANDERE HOOGTEPUNTEN

ZUID-SPANJE VOOR HET GEZIN

Spanje is een zeer kindvriendelijk land. Zelfs de drukste peuter kan zonder bezwaar op elk tijdstip van de dag of avond bijna overal mee naartoe worden genomen.

Waterpretparken vindt u onder andere in Mijas, Granada, Torremolinos, Córdoba, Sevilla, Puerto de Santa María (Cádiz), Torre del Mar, Almuñécar, Cartaya (Huelva) en Vera (Almería). Ze zijn doorgaans van mei tot en met september geopend.

Pretparken. Ga voor een Zuid-Amerikaans thema naar Isla Mágica in Sevilla (zie blz. 94), voor het Wilde Westen naar Oasys in Almería (zie blz. 218) en gewoon voor heel veel attracties naar Tivoli

World aan de Costa del Sol (zie blz. 146).

Dierenparken en zee-aquaria. Drie van de beste liggen aan de Costa del Sol: Selwo Aventura in Estepona (zie blz. 149), en Selwo Marina en Sea Life in en nabij Benalmádena (zie blz. 145 en 146).

Kabelbaan. Neem de *teleférico* in Benalmádena voor een prachtig uitzicht, valkeniersshows en wandel- en fietsroutes over de kliffen boven zee. Zie blz. 145.

Shows. De Real Escuela Andaluza del Arte Ecuestre in Jerez is beroemd om zijn dressuurpaarden (zie blz. 111). In Oasys (zie blz. 218) in Almería waant u zich in het Wilde Westen van Amerika.

Het Wilde Westen in Almería.

De fraai versierde zuilen van het Alhambra.

DE MOOISTE BOUWWERKEN

Het Alhambra, Granada.

Dit magnifieke staaltje van Moorse bouwkunst uit de 11e eeuw is een van de drukstbezochte bezienswaardigheden van het land. Zie blz. 189.

La Mezquita, Córdoba. Deze enorme moskee, die een 16e-eeuwse kathedraal herbergt, is een van de mooiste voorbeelden van islamitische bouwkunst ter wereld. Zie blz. 162.

Alcázar, kathedraal, Archivo General de Indias en Maestranza-arena, Sevilla. Er is nog veel meer moois te zien, maar deze gebouwen geven de essentie van Sevilla weer: Moren, katholieken, Columbus en stierengevechten. Zie blz. 83, 80, 85 en 88.

Arabische baden in

Ronda, Jaén en Granada.

Dat de Moren levensgenieters waren, blijkt wel uit hun luxe badhuizen. Zie blz. 135, 181 en 201.

Alcazaba van Málaga en

Almería. De vele burchten in de regio getuigen van een bewogen verleden. Die van Málaga en Almería zijn bijzonder mooi. Zie blz. 142 en 215.

Menga en Romeral, Antequera.

Deze dolmens zijn twee van de mooist bewaard gebleven prehistorische bouwwerken in Spanje. Zie blz. 154.

Ruïnes van Itálica en

Medina Azahara. Topvoorbeelden van de hoogstaande beschaving en stedenbouw van de Romeinen en de Moren. Zie blz. 95 en 169.

DE MOOISTE KUNST

Museo de Bellas Artes, Sevilla. Het Museum van Schone Kunsten huist in een 17e-eeuws klooster met een schitterende barokkapel. Werk van onder anderen El Greco, Goya, Murillo, Zurbarán en Velázquez. *Zie blz. 91.*

Hospital de la Santa Caridad, Sevilla. Dit 17e-eeuwse armenhospitaal staat bekend om zijn mooie kunst, waaronder werk van Valdés Leal. *Zie blz. 87.*

Museo Picasso, Málaga. Picasso is hier geboren. Deze collectie van 233 schilderijen, tekeningen, beelden en keramiek omspant zijn gehele carrière. *Zie blz. 142.*

Centre Pompidou Málaga. Deze dependance van het Centre Pompidou in

Parijs brengt het mooiste van de hedendaagse kunst naar de Costa del Sol. *Zie blz. 143.*

Museo Ruso, Málaga. Russische topkunst uit de 16e tot en met de 20e eeuw uit het Russisch Staatsmuseum in Sint-Petersburg. *Zie blz. 143.*

Museo Carmen Thyssen, Málaga. Prachtige privécollectie Andalusische kunst uit de 19e eeuw, zoals *Corrida de toros en Éibar* van Ignacio Zuloaga. *Zie blz. 143.*

Museo de Cádiz. Mooie voorbeelden van Spaanse kunst uit de 19e en 20e eeuw. *Zie blz. 118.*

Museo Julio Romero de Torres, Córdoba. Portretten van zwoele Andalusische vrouwen. *Zie blz. 168.*

SCHILDERACHTIGE DORPEN

Arcos de la Frontera. Deze *pueblo blanco* bij uitstek prijkt op een hoge rotsrichel, die een weids uitzicht biedt. *Zie blz. 125.*

Capileira. Het hoogst gelegen dorp in de Alpujarras vormt een goede uitvalsbasis voor wandelaars. *Zie blz. 208.*

Casares. Een pittoresk groepje witte huisjes op een helling aan de rand van een kloof. *Zie blz. 122.*

Comares, Còmpeta, Frigiliana, Salares. Deze witte dorpen bieden een beeld van authentiek Andalusie. *Zie blz. 157 en 158.*

Grazalema. De poort tot de Sierra de Grazalema is bekend om zijn traditionele producten en buitensport. *Zie blz. 127.*

Guadix. Bekend om zijn honderden grotwoningen en zijn tapas. *Zie blz. 198.*

Priego de Córdoba. Hét barokstadje van Andalusie met een mooie kerk en fontein. *Zie blz. 172.*

Zahara de la Sierra. Bij de Sierra de Grazalema, met wandelroutes en grotten. *Zie blz. 127.*

Zuheros. Bekend om de Cueva de Murciélagos (Vleermuizengrot), en om de kaas. *Zie blz. 172.*

Corrida de toros en Éibar door Ignacio Zuloaga.

DE MOOISTE STRANDEN

Costa de la Luz. In Cádiz zijn Caños de Meca (Barbate), Bolonia, Zahara de los Atunes en Cabo de la Plata de beste opties. Ga in Huelva naar Punta Umbría, La Casita Azul (El Hoyo), El Asperillo, Torre del Oro of El Alcor.

Costa del Sol. Tussen de badplaatsen in zijn nog mooie stranden te vinden: Costa Natura (Estepona), Lindavista (San Pedro de Alcántara), Tajo de la Soga (Benalmádena), Almayate-Bajamar (bij Torre del Mar) en Cala del Cañuelo, Cala del

Pino, Las Alberquillas en Molino de Papel (alle vier bij Nerja).

Costa Tropical. Bezoek Ensenada de los Berengüeles (Marina del Este, La Herradura), Cabria (Almuñécar) of La Rijana (nabij Calahonda).

Almería. Aanbevolen stranden zijn Cala de En Medio (bij Las Negras), Cala del Bergantín (Rodalquilar), Cala de las Hermanicas en La Negrita (bij San José), Los Genoveses, Cala Chica, Cala del Barronal en Monsul.

Kitesurfers bij Caños de Meca.

DE MOOIESTE GOLFBANEN

Andalusië telt meer dan zestig golfbanen, de meeste met 18 holes.

De helft ligt aan of bij de Costa del Sol, ook wel de 'Costa del Golf' genoemd.

Desert Springs Cuevas de Almanzora, Almería.

Europa's eerste 'woestijn-golfbaan' is een groene oase aan de oostkust van Almería.

Granada Club de Golf.

Vlakke baan met schitterend uitzicht op de Sierra Nevada. Goede optie voor de lagere niveaus.

Dunas de Doñana

Matalascañas, Huelva.

Deze golfclub met een hotel tussen de greens ligt tussen het strand en het Parque Nacional de Doñana in. Goede locatie voor golffanaten.

Montecastillo Jerez de la Frontera (Cádiz).

Deze door Jack Nicklaus ontworpen golfcourse is gebruikt voor de Volvo Masters. Wordt als een van de beste banen van Europa beschouwd.

Club de Campo de Córdoba.

Een moeilijke baan in de heuvels ten noorden van Córdoba. Mooi gelegen tussen pijnbomen en kurkeiken. **Westin La Quinta.** Deze prachtige baan met 27 holes bij Puerto Banús is ontworpen door Ryder Cup-golfers. Geschikt voor alle niveaus.

Guadalmina, San Pedro de Alcántara.

Baan met noordelijk en zuidelijk deel, het laatste alleen voor de experts vanwege de dichte vegetatie.

Los Naranjos.

Gevestigde golfbaan 7 km van Marbella, ontworpen door Robert Trent Jones volgens zijn devies 'hard par, easy bogey': uitdagend en moeilijk.

Antequera Golf. Deze golfbaan ligt op 650 m in de bergen. De fairways worden van elkaar gescheiden door 200 jaar oude olijfbomen. De meertjes zijn obstakel en spaarbekken tegelijk.

Salmorejo, een specialiteit uit Córdoba.

DE SMAAK VAN SPANJE

Vis en zeevruchten.

Bestel uw vis gebakken of *a la plancha*: van de grill en dus veel minder vet. Málaga (zie blz. 139) heeft enkele van de beste visrestaurants van de regio, evenals El Puerto de Santa María nabij Jerez aan de Costa de la Luz (zie blz. 113).

Sherry. Deze wereldberoemde versterkte wijn wordt gemaakt in Jerez de la Frontera (zie blz. 56 en 111). De minder bekende wijn uit Montilla en Moriles (zie blz. 171) komt eveneens volgens het *solera*-systeem tot stand, maar wordt niet versterkt met wijngeest.

Gazpacho. Deze smakelijke koude zomersoep van gepureerde tomaten en knoflook wordt in heel Andalusië op tafel gezet, maar sommige streken hebben hun eigen versie, zoals de *salmorejo* van

Córdoba en de *porra* van Antequera. Een andere lekkere koude soep is *ajo blanco*, gemaakt met knoflook en amandelen.

Olijven en olijfolie. Dit zijn de specialiteiten van de provincie Jaén (zie blz. 178). Bestel eens een traditioneel Andalusisch ontbijt met geroosterd brood dat besprenkeld is met olijfolie.

Jamón serrano. Deze rauwe, gepekeld ham wordt in de schone berglucht gedroogd. De beste Andalusische hammen komen uit Trevélez in de Alpujarras (zie blz. 208) en Jabugo in de Sierra de Aracena (zie blz. 108).

Tropische vruchten.

Aan de kust van Granada worden (sub)tropische vruchten geteeld, afhankelijk van het seizoen onder andere avocado's, mango's en cherimoya's (zie blz. 200).

Een golfbaan in Málaga.

DE KLEURRIJKSTE FIËSTA'S

Carnaval, Cádiz (februari). Het grootste carnaval van het Spaanse vasteland. Tien dagen met muziek en satire eindigen met vuurwerk op het Playa de la Caleta.

Semana Santa (Goede Week). De week voor Pasen wordt nergens zo hartstochtelijk gevierd als in Sevilla. Bij zo'n 50 processies worden *pasos* (passiebeelden) door de straten meegevoerd.

Feria van Sevilla (tweede of derde week na Pasen). De jaarmarkt van Sevilla is bijna een privéfeestje met flamenco, opgetuigde paarden en sherry. De kleinere *ferias* in Córdoba, Granada en Almería zijn wat toegankelijker.

Romería de la Virgen de la Cabeza, Noord-Jaén (laatste zondag in april). De grootste *romería* van Andalusië trekt een half miljoen pelgrims naar een heiligdom midden in een natuureservaat.

Festival de los Patios, Córdoba (mei). Tal van prachtige patio's die normaal achter smeedijzeren hekken zijn verscholen, worden een week lang opengesteld.

Feria del Caballo, Jerez (mei). Paardenmarkt met hippische wedstrijden, versierde rijtuigen, veel sherry en flamenco.

El Rocío (Pinksteren: mei/juni). Een kleurrijke, uitbundige, massale pelgrimstocht naar El Rocío aan de rand van het Parque Nacional de Doñana.

Virgen del Carmen (16 juli). In veel plaatsen aan de Andaluische kust wordt een beeld van de beschermvrouw van de zeelieden op een met bloemen versierde boot rondgevoerd om de lokale wateren voor het komende jaar te zegenen. *Meer informatie over de talloze feesten van Andalusië vindt u in 'Fiësta's voor alle seizoenen' (blz. 58-59).*

DE LEUKSTE ACTIVITEITEN

Wandelen.

Met maar liefst negentien langeafstandspaden, die langs de kust en door de bergen voeren, en met veel goed weer is Andalusië een paradijs voor wandelaars. *Zie blz. 65.*

Windsurfen.

Dankzij de straffe wind aan de kust is Tarifa uitgegroeid tot een centrum voor wind- en kitesurfers. Verschillende organisaties bieden lessen en verhuren surfspullen. *Zie blz. 114-116.*

Kuren en ontspannen.

Andalusië heeft alles in huis voor de kuurder, van replica's van oude Moorse badhuizen tot warme bronnen.

Paardrijden.

Zowel het Parque Nacional de Doñana als de Alpujarras zijn geweldige streken om op de rug van een paard te verkennen. *Zie blz. 103 en 207.*

In de rij in Pradollano, een skioord in de Sierra Nevada.

Sherryproeverij.

Laat u rondleiden en proef de beste sherry van de regio in een van de bodega's in de provincie Cádiz. *Zie blz. 113.*

Koken.

Leer de Andaluische keuken en de beste streekingredienten kennen tijdens een cursus van Annie B's Spanish Kitchen in Vejer de la Frontera. *Zie blz. 117.*

Dieren observeren.

De natuureservaten en nationale parken in de regio bieden talloze mogelijkheden om wilde dieren te observeren, in het bijzonder trekvogels. *Zie blz. 61.*

Skiën.

In Andalusië draait niet alles om zee, strand en zon: niet ver van Granada ligt een van de populairste skigebieden van het land, de Sierra Nevada. *Zie blz. 199-200.*

DE ANDALUSIËRS

Achter de schijnbare nonchalance van de Andalusische *informalidad* en het 'leven bij de dag' gaat een complexe samenleving met een diepe waardering en liefde voor het leven schuil.

De Andalusiërs (*andaluces*) hebben een reputatie hoog te houden. In de ogen van de buitenwereld belichaamt hun regio alles wat voor typisch Spaans doorgaat: flamencomuziek met gitaren en castagnetten, dappere stieren en nog dapperder stierenvechters, ondoordringelijke zigeuners met fonkelende ogen, donjuans die hun verleidingskunsten loslaten op sensuele, achter traliewerkvensters tronende Carmens, witte heuveldorpen onder strakblauwe luchten, paleizen met minaretten die zo uit *Duizend-en-een-nacht* komen, woeste sierra's bevolkt door schelmen. Kortom, een plek waar levenslust, sensualiteit en felle passie de toon bepalen, een tegenwicht tegen de middelmaat en banaliteit.

Al in de 17e eeuw gingen vreemdelingen in Zuid-Spanje op zoek naar deze zaken. Weer thuis voegden ze hun eigen verhalen toe aan het beeld van Andalusië als een aards paradijs waar de zon altijd schijnt, de natuur gul is en de mensen met overgave van het leven genieten. Slechts een enkeling toonde zich teleurgesteld, zoals Hans Christian Andersen, die gehoopt had dat zijn reisgezelschap tijdens de oversteek van de bergen naar Andalusië staande zou worden gehouden door *bandoleros*, goede of slechte.

De toeristen van nu verwachten hier nog steeds de vertrouwde ingrediënten voor een leuke vakantie te vinden: tapas, paella, sangria en de rest, alles opgediend in hedonistische vakantieoordn waar alles mogelijk is en dag en nacht wordt gefeest. Elk Spaans cliché wordt hier gebotvierd, en of de Andalusiërs nu heimelelijk trots zijn op hun reputatie of gewoon een feilloos zakeninstinct hebben, feit is dat ze er zelf weinig aan doen om misverstanden uit de weg te ruimen. Ook al is Andalusië de bekendste regio van Spanje - de monumenten van Sevilla, Gra-

Serenade in de Barrio de Santa Cruz, Sevilla.

nada en Córdoba en de uitwassen van de Costa del Sol zijn wereldberoemd -, de meeste bezoekers krijgen zijn ware aard niet te zien.

Territorium en identiteit

Hoewel Andalusië in geografisch opzicht de duidelijkst begrensde *comunidad autónoma* (autonome regio) van Spanje is, is het gevoel van een eigen Andalusische identiteit er verrassend zwak. Het territorium begint in het westen bij de Río Guadiana, die een natuurlijke grens tussen Spanje en Portugal vormt, en strekt zich uit over de breedte van het Iberisch Schiereiland. In het noorden wordt de grens getrokken door de Sierra Morena, die Andalusië van La Mancha en de rest van Spanje scheidt. In het oosten, zuiden en

FLAMENCO

Het beroemdste symbool van Spanje is nog springlevend en populair, van Andalusië tot Madrid en nog verder, en is inmiddels zelfs door de Unesco erkend.

De oorsprong van de flamenco, een synthese van muziek en dans die men als de essentie van Spanje is gaan beschouwen, is onduidelijk. Het genre kreeg halverwege de 18e eeuw vorm in de zigeunergemeenschappen van Zuid-Andalusië, in de delta tussen Sevilla, Jerez en Cádiz. Dat het overeenkomsten vertoont met Indiase en Arabische muziek verraadt de migrantenachtergrond van de zigeuners. Ook draagt het sporen van joodse en byzantijs-christelijke religieuze muziek en regionale volksmuziek.

De opkomst van de flamenco als kunstvorm die ook door de hoogopgeleide en rijkere klassen wordt gewaardeerd, past in het patroon dat zich bijvoorbeeld ook bij de blues voltrok, van oorsprong de ongepolijste, levenskrachtige muziek van de lagere klassen. 'Flamenco' verwijst naar een levensstijl én een persoon die ongebonden, emotioneel en onvoorspelbaar - in alle opzichten antiburgerlijk - is.

Het flamencorepertoire berust op liederen met een specifieke context: werk, religie, dans, uitingen van vreugde en verdriet. De oudste worden zonder enige begeleiding gezongen, of hooguit met wat percussie. Sommige worden nog opgenomen met de nagebootste slagen van een hamer op een aambeeld, naar de smederijen waar ze ontstonden.

De vele flamencostijlen worden soms onderverdeeld in *cante grande* ('grote zang'), *cante intermedio* en *cante chico* ('kleine zang'); de laatste is vrolijker en lichter en wordt vaak gecombineerd met dansen als de *bulería*, *alegría* of tango. Het summum van de flamencoliedkunst zijn echter de grote liederen, ook wel *cante hondo* ('diepe zang') genoemd. Deze uitingen van de diepste emotie vergen het uiterste van de zangers. Cruciaal daarbij is de *duende*, de 'geest' die bezit neemt van de zanger en het publiek tot een instemmend gemompel of luid 'olé!' verleidt.

De ontwikkeling van de flamenco tot een amusementsvorm voor een groter publiek zette rond 1850

in met de komst van de *café cantantes*, waar zigeuners als El Planeta en El Fillo optraden. Tegen 1920 was de flamenco echter tot goedkoop vermaak met veel glitter verworden. Omdat die vorm met Franco werd geassocieerd, keerden veel jonge, progressieve Spanjaarden het genre in de jaren zestig en zeventig de rug toe. Maar de flamenco keerde terug,

Een begeesterde uitvoering.

en hoe, mede dankzij de Caño Roto-sound, een snelle mengvorm met gitaren, bas en drums op het ritme van de rumba, die gespeeld werd door zigeunergroepen zoals Los Chorbos en Los Grecas. De geniale gitarist Paco de Lucía (1947-2014) en de charismatische zanger El Camarón de la Isla (1950-1992) uit Cádiz zorgden voor de rest.

De flamenco in zijn talloze uitingsvormen speelt tot op heden een prominente rol in de cultuur van Andalusië en die van Spanje in het algemeen. In 2010 is de flamenco door de Unesco als immaterieel cultureel erfgoed erkend. Wie meer wil weten kan het beste een bezoek brengen aan het Museo del Baile Flamenco (Museum van de Flamencodans; Calle Manuel Rojas Marcos 3; tel. 954-340311; www.museoflamenco.com) in Sevilla.

DE ONTWIKKELING VAN HET MODERNE ANDALUSIË

Columbus' ontdekking van Amerika maakte Sevilla tot een luisterrijk centrum van de wereldhandel, maar daarna volgde een periode van neergang.

In januari 1492, na de overgave van Granada en kort voor het leger van de christenen de stad zou binnentrekken, reed een Don Quichot-achtige figuur op zijn ezeltje het legerkamp in Santa Fe binnen. Zes jaar eerder al had Christophorus Columbus koningin Isabella om steun verzocht voor zijn plan om een westelijke zeevaartroute naar Indië te zoeken. Het project was weggehoond door de onderzoekscommissie.

Columbus, de wanhoop nabij, verbleef in het klooster La Rábida bij Huelva en was van plan naar Frankrijk door te reizen. In het klooster sprak hij Juan Pérez, de vroegere biechtvader van de vorstin. Pérez schreef aan Isabella, met als gevolg dat Columbus aan het hof werd ontboden. Zeven maanden later vertrokken zijn drie schepen op hun epische ontdekkingstocht.

Andalusië was dus van meet af aan betrokken bij de ontdekking van de Nieuwe Wereld. De bemanning van de drie schepen kwam uit Palos, Moguer en Huelva; veel van de conquistadores en eerste kolonisten waren afkomstig uit Andalusië of Extremadura. Tegen 1503 vervulde Sevilla al zo'n sleutelrol in de handel met Amerika dat koningin Isabella er een zogeheten 'Casa de Contratación' vestigde, dat alle handel met de Nieuwe Wereld moest reguleren.

Poort naar een nieuwe wereld

Sevilla (en vanaf 1717 Cádiz) bezat dus praktisch het monopolie op de handel met Amerika. De schepen uit die tijd waren sterk afhankelijk van de passaatwinden en een verversingsstop op de Canarische Eilanden om de oversteek te kunnen maken. De Andalusische havens lagen dan ook veel gunstiger dan die van Noord-Spanje of de Middellandse Zee. Een andere belangrijke reden om de scheepvaart via Sevilla of Cádiz te la-

Christophorus Columbus.

ten lopen was dat hier konvoeien konden worden gevormd. Aanvankelijk voeren de schepen alleen of in onbewaakte groepen uit, maar toen ze steeds vaker belaagd werden door boekaniers en piraten, vertrokken ze onder geleide van zwaarbewapende galjoenen uit Sevilla, Cádiz of Sanlúcar de Barrameda.

Deze praktijk hield tot halverwege de 18e eeuw stand, maar daarna waren zelfs acht of tien galjoenen niet meer opgewassen tegen de rooftochten van de Britse marine. In de jaren zeventig en tachtig van de 16e eeuw besloot koning Filips II na herhaaldelijke aanvallen op Spaanse schepen door sir John Hawkins en sir Francis Drake tot een invasie van Engeland met zijn machtige Armada - met rampzalige gevolgen.

met rijst of noedels wordt geserveerd. Daarna komen het vlees en de groenten op tafel.

Niet te versmaden

Gazpacho is slechts een van de specialiteiten die u zeker moet proeven in Andalusië. Serranoham is een andere. Deze bergham wordt gezouten en moet daarna zeven maanden tot enkele jaren rijpen. Hij wordt rauw geserveerd als aperitief. De beste hammen zijn genoemd naar het dorp van herkomst, bijvoorbeeld *serrano de Jabugo* (provincie Huelva), *de Pedroches* (Córdoba) of *de*

In de wijnstroken Jerez en Montilla werden vroeger enorme hoeveelheden eiwitten gebruikt om de wijn te klaren. De resterende dooiers werden aan de kloosters geschonken, waar ze door de nonnen tot allerlei zoetigheden werden verwerkt.

worden met Kerstmis gegeten, evenals *roscos* (gebakken of gefrituurde deegringen). Deze lekkernijen zijn overal in Andalusië te krijgen, maar

Smakelijke tapas.

Trevélez (Granada). Het duurst is de *pata negra*, van halfwilde, zwartpotige, bruine Iberische varkens, die zich met eikels voeden.

Nog onweerstaanbaarder zijn de zoete lekkernijen, op smaak gebracht met anijs, kaneel en sesamzaad en druipend van de honing; hierin is de Moorse invloed te herkennen. Bij elke bakker liggen de koekjes hoog opgetast. Probeer de *tortas* eens, ronde, platte koeken met anijszaad die vaak als ontbijt worden gegeten, of *sopillos* (amandelkoekjes). *Huesos de santo* ('heiligenbotten') hebben de vorm van een bot en worden met Allerzielen gebakken. *Borrachuelos* en *pestiños* zijn gefrituurde lekkernijen die in honing of suikerstroop worden gedoopt. Kruimelige koekjes zoals *polvorones*, *mantecados* en *perrunas*

daarnaast biedt elke provincie haar eigen specialiteiten.

Sevilla, de tapasstad

Het kosmopolitische hart van de regio, Sevilla, is beroemd om zijn olijven, die meestal bij de sherry worden geserveerd, maar ook met vlees, kip en eend worden gekookt. Erg lekker zijn gekneusde olijven, die met knoflook, tijm en venkel in pekewater worden ingelegd. Sevilla is de bakermat van de tapas; in de tapasbars eet u waarschijnlijk lekkerder dan in veel restaurants. Probeer u eens *menudo* (pensschotel), *huevos a la flamenca* (een ovenschotel van eieren, ham, erwten, asperges en chorizo) en de echte *yemas de San Leandro*, uit het gelijknamige klooster.

REIZEN DOOR ZUID-SPANJE

Een gedetailleerde gids van de regio, waarbij de belangrijkste bestemmingen met een cijfer (of letter) zijn aangegeven op de kaartjes (bijvoorbeeld **1**).

Toegang tot het Alcázar, Sevilla.

De autonome regio Andalusië (Andalucía), die de acht zuidelijkste provincies van Spanje omvat, heeft met ruim 8 miljoen inwoners het hoogste inwonertal van het land. De regio beslaat een oppervlak van grofweg 87.000 km²: even groot als Portugal en twee keer zo groot als Nederland.

Het landschap is er immens gevarieerd. In het noorden strekt zich een lange bergketen uit, de Sierra Morena, die de natuurlijke grens tussen Andalusië en de rest van Spanje vormt. Hier gaan rijke *sevillanos* graag jagen. In het zuiden ligt de Costa del Sol, waar de arbeidersklasse van

Europa zij aan zij met de jetsset vakantie viert. De vruchtbare vlakte van de Guadalquivir beslaat het midden van de regio. In het oosten liggen de droge woestijngebieden van Almería en de bergen van Granada, in het westen de wetlands van het Parque Nacional de Doñana. En wie over zee uitkijkt, ziet aan de horizon de kust van Noord-Afrika, dat zo'n grote invloed heeft gehad op de geschiedenis en steden van deze Spaanse regio.

De oude Andalusische steden Sevilla, Córdoba en Granada kunnen bogen op wereldberoemde Moorse monumenten, maar ook andere steden hebben een belangrijke rol gespeeld in de Spaanse geschiedenis. Zo was Cádiz de thuishaven van de Armada en de plaats waar de eerste Spaanse grondwet werd getekend, stond Ronda aan de wieg van het stierenvechten en was Huelva het beginpunt van Columbus' reis naar de Nieuwe Wereld. In het surrealistische landschap van de provincie Almería zijn tal van westers opgenomen. De provincie Jaén vormt het hart van de olijventeelt; met de opbrengst daarvan werden veel renaissance- en barokgebouwen in de stad Jaén gefinancierd.

Hoewel de afstanden tussen de provincies en steden niet groot zijn, kan de reis langer duren dan verwacht omdat hij over slingerende bergwegen voert of omdat er veel verkeer op de weg is, vooral aan de kust. De nieuwe tolwegen zijn sneller, maar minder leuk dan de oude hoofdwegen. Maar hoe lang de reis ook duurt, u wordt beloond met prachtige bestemmingen.

Het strand van Bolonia, Cádiz.

18.00 uur; audiotour beschikbaar), dat in *mudéjar*- en renaissancestijl is gebouwd. Het huis van Pontius Pilatus in Jeruzalem zou er model voor hebben gestaan; de eerste eigenaar had deze stad als pelgrim bezocht. De centrale binnenplaats achter de *apeadero* (rijtuigplaats) wordt omringd door een galerij van twee verdiepingen, onder met Moorse bogen, boven met gotische. De hof is verfraaid met glanzende *azulejos* in ingewikkelde patronen. Rechts bevinden zich de kapel en de studiezaal. Een monumentale trap voert naar een koepel uit 1537 in late *mudéjar*-stijl.

Direct ten noorden van de Plaza Nueva ligt **Calle Sierpes**, een voetgangersgebied met stijlvolle winkels. In deze buurt vindt u op Calle de la Cuna 8 het 16e-eeuwse **Palacio de la Condesa de Lebrija** (sep.-jun. ma.-vr. 10.30-19.30, za. 10.00-14.00 en 16.00-18.00, zo. 10.00-14.00 uur; jul.-aug. ma.-vr. 10.00-15.00, za. 10.00-14.00 uur; rondleiding mogelijk). In de 19e eeuw werd er een patio in renaissance-*mudéjar*-stijl aangelegd. U ziet overal mozaïeken uit Italica, uit de collectie van wij-

len gravin Lebrija, een archeologe. In de vroegere stallen huist het **Casa de la Memoria** (Calle de la Cuna 6; www.casadelamemoria.es; dagelijks 10.30-14.00 en 17.00-19.00 uur), een cultuur- en flamencocentrum met een museum en om 19.30 en 21.00 uur voorstellingen (reserveren gewenst).

Op de Plaza de la Encarnación, even naar het noordoosten, vormt de **Metropol Parasol** de spectaculaire blikvanger. De meanderende houten constructie, een ontwerp van de Duitser Jürgen Mayer H., beslaat zeven verdiepingen en herbergt een boerenmarkt (ma.-za. 8.00-15.00 uur), restaurants, een wandelweg op de parasols (zo.-do. 10.00-23.00, vr.-za. tot 23.30 uur) en in de fundering het **Museo Antiquarium** (di.-za. 10.00-20.00, zo. tot 14.00 uur), waar de Romeinse resten die tijdens de bouw tevoorschijn kwamen te zien zijn.

Ten noordwesten hiervan begint **Calde Alameda de Hércules**, een brede laan met twee zuilen waarop beelden van Julius Caesar en Hercules prijken. Op zondag is er een vlooiemarkt (*rastrero*). Dit was ooit het hart van de

Eten

La Campana (Calle Sierpes 1-3; dagelijks 8.00-24.00 uur) is sinds 1885 een van de beste adressen in de stad voor gebak en ijs. U kunt hier traditionele lekkernijen proeven, zoals *yemas* (van eierdooiers), cakejes met *turrón* (nougat), chocolaatjes en andere lekkernijen. Het 19e-eeuwse interieur is op zich al een bezoekje waard.

De meanderende constructie van de Metropol Parasol.

JEREZ, CÁDIZ EN DE COSTA DE LA LUZ

De provincie Cádiz kan bogen op een luisterrijk zeevaartverleden, een eeuwenoude wijn- en sherry-industrie en een schitterende kust.

De provincie Cádiz beslaat de zuidwestelijke punt van Andalusië. Haar karakter is mede gevormd door de nabijheid van Marokko en de weersinvloeden van de Atlantische Oceaan. Dat de provincie een roerig verleden kent, blijkt wel uit de vele stadjes met het achtervoegsel 'de la Frontera': dit waren veelal versterkte grensplaatsen die boven op steile rotspartijen in het bergachtige binnenland werden gebouwd.

De provincie was eeuwenlang een grensgebied, het front van de Moorse invasie en de christelijke Reconquista, belaagd door Drake en Nelson en geplunderd door piraten die uit waren op de rijkdommen uit de Nieuwe Wereld. De provinciehoofdstad Cádiz was door de Feniciërs gesticht op een strategisch gelegen eiland en vormde de toegangspoort tot hun handelsimperium. Niet voor niets noemden ze de nederzetting Gadir, 'de verdedigde plaats'.

Tegenwoordig wordt de kust alleen nog maar belaagd door de niet-aflattende wind van zee en de projectontwikkelaars. Tot dusver heeft Cádiz het lot van buurprovincie Málaga echter weten te vermijden en wordt de bouwwoede resoluut binnen de perken gehouden. Bezoekers kunnen hier nog ongehinderd genieten van de zonsondergang, verse vis en tintelfrisse lokale sherry, en hun hart ophalen aan de kilometers lange witte stranden waaraan de Costa de la Luz, de Kust van het Licht, zijn naam dankt.

De poort tot de provincie

Nu steeds meer maatschappijen op Jerez vliegen, is deze aantrekkelijke hoek van Andalusië zeer toegankelijk geworden. **Jerez de la Frontera** ① is welvarender en verfijnder dan de provinciehoofdstad Cádiz. Typerend hiervoor is La Real Escuela Andaluza del Arte Ecuestre (tel. 956-318008; www.realescueta.org; dagelijks 10.00-14.00 uur), oftewel de Koninklijke Andalusische School van de Paardrijkunst. U kunt dressuurtrainingen op de klanken van Spaanse gitaarmuziek bijwo-

Kaarten op blz. 112 en 118.

Witte duinen aan het strand van Bolonia ten noorden van Tarifa.

Het beroemdste product van Andalusië kan met recht 'vloeibaar goud' heten, van zijn Romeinse oorsprong tot heden.

De Romeinen plantten olijfbomen ten noorden van de Guadalquivir, in de huidige provincies Jaén, Córdoba en Sevilla. Na het persen werd de olie over de rivier naar zee vervoerd en naar Rome verscheept. De Moren breidden de olijventeelt uit over het Iberisch Schiereiland. Ze noemden de olie *az-zait*, 'sap van de olijf'. Hier komt het Spaanse *aceite*, het algemene woord voor spijsolie, vandaan. De boom wordt *olivo* genoemd, naar het Latijn, maar het woord voor de vrucht, *aceituna*, komt weer uit het Arabisch.

Tegenwoordig worden de olijven met schudmachines geoogst. Ze worden niet meer in manden, maar in plastic kratten verzameld en niet meer per muilezel, maar met tractoren afgevoerd. De aardewerken amfora's waarin de olie werd opgeslagen, hebben plaatsgemaakt voor roestvrijstalen vaten. In de fabriek worden de olijven eerst grondig gewassen en dan geperst. De olie wordt op volledig mechanische wijze verkregen en kan, anders dan an-

Olijvenoogst in Jaén.

dere plantaardige oliën, zonder verdere raffinage en zuivering worden genuttigd.

Het eindproduct is dankzij de moderne methoden sterk verbeterd. Hoe romantisch de ouderwetse *almazaras* (oliemolens) er ook uitzagen met hun door muilezels voortbewogen molenstenen, het persen ging traag. Vaak lagen de gekneusde olijven al een tijd in de zon te rotten voor ze verwerkt konden worden, wat de olie zuur en ranzig maakte. De moderne persen werken echter continu en bij een constante temperatuur, wat de kwaliteit ten goede komt.

De olie wordt gefilterd in tanks. De vaste delen en het water bezinken, terwijl de olie komt bovendrijven. Het resultaat is pure olijfolie van 'eerste persing'. De kwaliteit is afhankelijk van factoren zoals de olijvensoort, de bodem en het klimaat, maar vooral van de manier waarop de olijven zijn geplukt, vervoerd, opgeslagen en geperst. De beste olie, de *extra virgine*, wordt verkregen van rijpe olijven die direct zijn verwerkt. De kleur varieert van honingkleurig tot amber of groengeel, afhankelijk van de olijvensoort. Na filtering is deze olie gewoonlijk volkomen helder. Versgeperste olie is iets bitter, wat veel mensen lekker vinden; na een paar maanden is die bitterheid verdwenen. Van de olijvenpulp kunnen twee of zelfs drie persingen worden verkregen.

Het product is onmisbaar in de Andalusische keuken. Vis, krokettes, varkensvlees, aardappelen - alles wat in een doorsneedorp bij het middagmaal op tafel komt is gebakken in olijfolie. De salade is aangemaakt met olijfolie. Het geroosterde brood bij het ontbijt is rijkelijk besprenkeld met olijfolie. Olijfolie zou ook goed zijn voor het hart, de spijsvertering en de huid. Voordat er vochtinbrengende crèmes op de markt kwamen verzorgden Spaanse vrouwen hun huid met olijfolie opgeklopt met water.

Om de productie van hoogwaardige olijfolie te bevorderen wijst een controlerende instantie het predicaat *denominación de origen* (garantie van origine) toe aan geselecteerde persingen. Van de 29 DO's komen er twaalf uit Andalusië: uit de Sierra Mágina, de Sierra Segura en de Sierra de Cazorla in Jaén, uit de Sierra de Cádiz, uit Priego de Córdoba, Baena, Lucena en Montoro-Adamuz in Córdoba, uit Poniente de Granada en Montes de Granada, uit Antequera (Málaga) en uit Estepa in de provincie Sevilla.

GRANADA

Het middeleeuwse Alhambra vormt het even schitterende als indrukwekkende hoogtepunt van Granada, de laatste Moorse stad die door de christenen werd heroverd.

Het verhaal gaat dat toen de Moren in 1492 definitief uit Granada werden verdreven, de verslagen heerser Boabdil zijn tranen niet kon bedwingen toen hij een laatste blik wierp op de schitterende stad die zijn voorvaderen in de loop van bijna zevenhonderd jaar hadden gebouwd en die hij nu had moeten opgeven. Dit droevige moment zou hebben plaatsgevonden op een bergpas 13 km ten zuiden van Granada. De plek wordt *El Suspiro del Moro*, de 'Zucht van de Moor', genoemd.

Tegenwoordig wordt het uitzicht hier gedomineerd door de moderne voorsteden van Granada, die vastbesloten lijken de vruchtbare landbouwvlakte (de *vega*) op te vullen met woonwijken en winkelcentra. Wie echt een goede indruk van het oude **Granada** ❶ wil krijgen, kan dan ook beter een punt dichterbij kiezen.

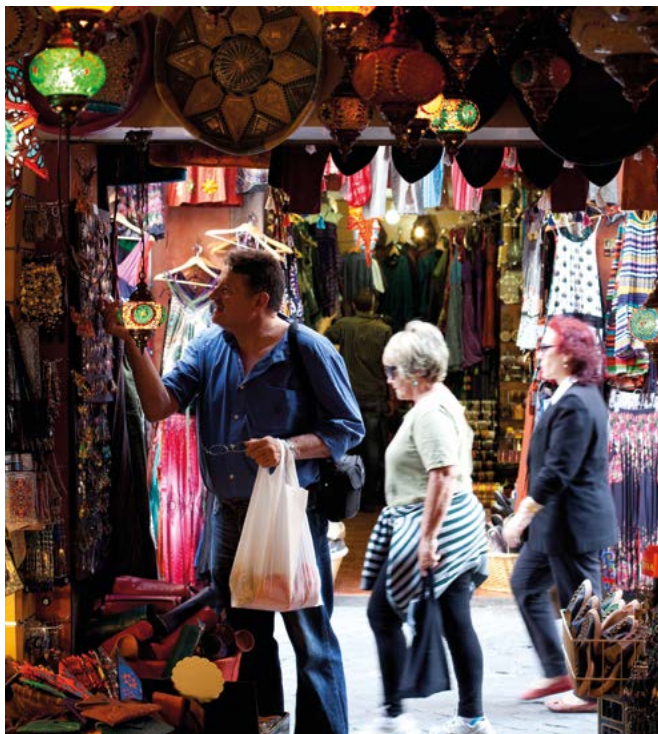
Het mooiste uitzicht hebt u bij de **Mirador de San Cristóbal** ❷, aan de weg die vanuit Granada omhoog slingert richting Murcia (bus nr. 7 vanuit het centrum). Dit is een uitstekend beginpunt wanneer u Granada voor het eerst bezoekt. Aan de overzijde van het dal van de Río Darro lijken het Moorse fort en paleis van het Alhambra een organisch geheel te vormen met de roodbruine rotsen en donkergroene vegetatie. Daarachter verheffen zich de met sneeuw bedekte toppen van de Sierra Nevada. Aan uw voeten ontvouwt zich de oude wijk Albaicín.

De kern van de oude stad

Toen Granada begin 11e eeuw een onafhankelijk Moors vorstendom werd, zetelde het hof in **Albaicín** ❸; pas 250 jaar later werd het verplaatst naar het Alhambra op de tegenoverliggende heuvel. Wie de doolhof van steile kronkelstraatjes, trappen en steegjes in ogeschouw neemt, kan zich eenvoudig voorstellen hoe Albaicín er uit moet hebben gezien toen de wijk de kern van het Moorse Granada vormde. Hij telde dertig moskeeën, er woonden pottenbakkers en wevers, en de vrouwen

 Kaarten op blz. 188, 190 en 198.

Winkelen in de Albaicín.

Citaat

De Duitse geschiedschrijver Hieronymus Münzer bezocht het Alhambra in 1494, slechts twee jaar nadat Granada door de christenen was heroverd. Hij schreef hierover: 'Dit kent zijn gelijke niet in Europa. Dit is zo schitterend, zo majestueus, zo fijnzinnig vervaardigd dat wie het ziet zich afvraagt of hij in het paradijs is.'

recht in het Alhambra zelf te mogen logeren, in de vertrekken waar Karel V zijn wittebroodsweken doorbracht.

In 1870 werd het Alhambra een nationaal monument en kon de restauratie aanvangen, hoewel de eerste pogingen sterk gekleurd waren door het geromantiseerde ideaalbeeld van een sprookjespaleis. Pas sinds de jaren twintig van de 20e eeuw worden strengere, van meer historisch inzicht getuigende normen gehanteerd bij de restauratie, een nauwgezet proces dat tot op heden voortduurt en wordt uitgevoerd door een permanente staf van architecten en ambachtslieden.

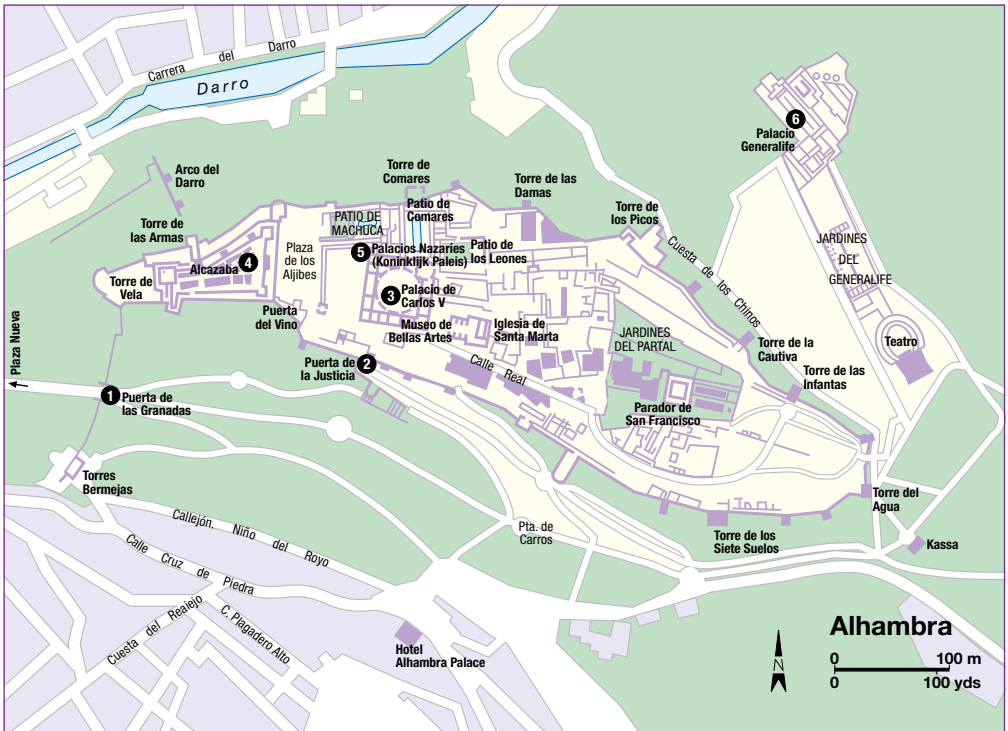
Vorm en functie

Het Alhambra bestaat uit drie hoofdonderdelen: het Koninklijk Paleis, de Alcazaba (het fort) en de Medina, waar ooit tot wel 2000 leden van de hofhouding woonden, maar nu vooral tuinen liggen. Hoger op de helling prijkt het vierde deel, de Generalife, het zomerpaleis van de heersers van Granada.

Hoewel het Alhambra goeddeels uit de 14e eeuw stamt, is het beter om het

te zien als een opeenhoping van gebouwen die er in een langere periode zijn neergezet. Toen in 1238 de Nasriden-dynastie werd gesticht, die tot 1492 over Granada zou heersen, bracht de emir zijn hof onder in een burcht op de plek van de huidige Alcazaba. Pas honderd jaar later, onder Yusuf I, werd begonnen met de bouw van een nieuw paleis. Tussen 1333 en 1391, de regeringsperiode van deze vorst en zijn zoon Muhammad V, zijn de belangrijkste elementen gebouwd van het Koninklijk Paleis zoals we dat nu kennen.

Het hart van het Alhambra is het Koninklijk Paleis (Casa Real of Palacios Nazaríes), een van verbeeldingskracht getuigend geheel van fijne bogen, gedetailleerd snijwerk en parelende fonteinen. Anders dan de zelfbewuste grandeur van de Mezquita in Córdoba of de ingetogen elegantie van de Giralda in Sevilla maakt het Alhambra een bijna breekbare indruk. De motieven en teksten op het pleisterwerk, toch de opvallendste kenmerken, waren ook nooit bedoeld voor de eeuwigheid. Ze waren 'behang': opeenvolgende heer-

ZUID-SPANJE

REISINFORMATIE

VERVOER

Reizen naar Zuid-Spanje	224	Post	233
Met het vliegtuig	224	Reisbudget	233
Met de boot	224	Reizen met kinderen	233
Met de trein	224	Religie	234
Met de auto	224	Studenten	234
Met de bus	225	Telecommunicatie	234
Vervoer in Zuid-Spanje	225	Tijdzone	234
Van en naar de luchthaven	225	Toeristenbureaus	234
Openbaar vervoer	225	Toiletten	235
Autoverhuur	226	Uit eten	235
Brommers	226	Veiligheid en criminaliteit	236
Fietsen	226	Verzekering	236
		Websites	236

PRAKTISCHE INFORMATIE

Accommodatie	227
Adressen	227
Alarmnummers	227
Ambassades en consulaten	227
Bagagedepots	228
Douanebepalingen	228
Elektriciteit	228
Entreegeld	228
Etiquette	228
Feesten en festivals	228
Fotografie	230
Gehandicapte reizigers	230
Geldzaken	230
Gevonden voorwerpen	231
Gezondheid en medische zorg	231
Homoseksualiteit	231
Internet	231
Kaarten en plattegronden	231
Klimaat	231
Maten en gewichten	232
Media	232
Noodgevallen	232
Officiële feestdagen	232
Openingstijden	233

TAAL

Algemeen	237
Basiswoorden en -zinnen	238
Bezienswaardigheden	238
Bij aankomst	238
Dagen en maanden	238
Getallen	238
In het hotel	239
Noodgevallen	239
Onderweg	239
Telefoneren	239
Uit eten	239
Valse vrienden	241
Winkelen	241

LEZENSWAARD

Andere <i>Insight Guides</i>	242
Engelstalig	242
Nederlandstalig	242
<hr/>	
Fotoverantwoording	243
Colofon	244
Index	245

VERVOER

REIZEN NAAR ZUID-SPANJE

Met het vliegtuig

Zuid-Spanje is vanuit de rest van Europa uitstekend per vliegtuig bereikbaar. Vanaf Amsterdam of Brussel vliegt u er in ca. 3 uur naartoe.

De grootste regionale luchthaven is die van Málaga. Daarnaast zijn er luchthavens in Almería, Granada, Jerez de la Frontera en Sevilla. **KLM** vliegt meerdere malen per dag naar Málaga. Daarnaast zijn er diverse **budgetmaatschappijen** die vluchten vanuit Nederland en België naar Zuid-Spanje verzorgen. **Transavia** (www.transavia.com) vliegt vanaf Amsterdam en Eindhoven naar Málaga en Sevilla, en van Rotterdam naar Málaga en Almería. **Ryanair** (www.ryanair.com) vliegt vanaf Amsterdam en Brussel (Zaventem) naar Málaga, van Eindhoven naar Málaga en Sevilla, en van Brussel-Charleroi naar Almería, Málaga en Sevilla. **EasyJet** (www.easyjet.com) verzorgt vluchten van Amsterdam naar Málaga, en **Vueling** (www.vueling.com) vliegt van Amsterdam naar Málaga, Sevilla en Almería en van Brussel naar Málaga en Sevilla.

Bij aankomst

Kruisers op de luchthaven rekenen voor het dragen van uw bagage een vast bedrag, dat meestal ergens vermeld staat. Op de grotere luchthavens zijn er bagagekarretjes beschikbaar. Voor vervoer vanaf de luchthaven, zie *Van en naar de luchthaven, onder het kopje Vervoer in Zuid-Spanje*, blz. 225.

Met de boot

Behalve per cruiseschip is het ook mogelijk om per veerboot naar Spanje te varen, maar dit kan alleen vanuit Frankrijk of Engeland, bij-

voorbeeld van Portsmouth naar Bilbao of Santander in Noord-Spanje.

De veerboten van **Acciona Trasméditerranea**, die zowel passagiers als auto's vervoeren, varen tussen Almería, Málaga, Algeciras en Cádiz, diverse havens langs de Afrikaanse kust en de Canarische Eilanden (www.trasmediterranea.es). Hetzelfde geldt voor boten van **Baleària** (www.balearia.com), **FRS** (www.frs.es) en **Naviera Armas** (www.navieraarmas.com).

Er gaan op vaste tijden veerdiensten - zowel met reguliere veerboten als met draagvleugelboten - door de Straat van Gibraltar: van Algeciras naar de Spaanse enclave Ceuta en/of Tanger in Marokko (een populaire dagexcursie). Ook vertrekken er enkele draagvleugelboten vanuit Tarifa (iets ten westen van Algeciras).

Met de trein

Als u vanuit Nederland of België met de trein naar Spanje gaat, kunt u het best eerst de Thalys naar Parijs nemen; daarvandaan kunt u doorreizen naar diverse bestemmingen in Spanje. Ook kunt u een Interrail-pas voor Spanje aanschaffen. Voor meer informatie, zie www.nsinternationaal.nl.

AVE en Talgo

De Spaanse spoorwegmaatschappij **Renfe** biedt verschillende treindiensten; de snelste is de **AVE**. Deze hogesnelheidstrein rijdt in 2,5 uur van Madrid naar Sevilla (en stopt soms ook in Córdoba) van Málaga. Er rijden ook AVE-treinen van Sevilla naar Barcelona en Valencia, en van Málaga naar Barcelona.

De speciaal aangelegde AVE-spoorlijn wordt ook gebruikt door enkele andere treinen, waaronder de **Talgo** tussen Madrid en Málaga, die eveneens snel is en zeer comfortabel. U kunt een rit met de AVE of de Talgo het best vooraf boeken.

Ga voor dienstregelingen of het maken van een reservering naar de website van Renfe (www.renfe.com).

Met de auto

De wegen naar Andalusië zijn in de afgelopen jaren aanzienlijk verbeterd, als onderdeel van een drastische uitbreiding van het snelwegennet in heel Spanje. Bijna het hele traject van La Juncquera (bij de Franse grens) tot aan Sevilla bestaat nu uit vierbaansnelwegen. Voor meer informatie over autorijden in Andalusië, zie 'Vervoer in Zuid-Spanje'.

Er liggen vierbaans-*autovías* tussen Granada, Córdoba, Málaga, Sevilla, Cádiz en Huelva. De *Autovía de Andalucía*, van Madrid naar Córdoba en Sevilla, heeft de reistijd naar Zuid-Spanje aanzienlijk verkort. Door de aanleg van deze snelweg kwam er ook een einde aan het aloude knelpunt bij de Despeñaperros, de pas door de Sierra Morena.

Mocht u op Faro vliegen, dan bent u vanaf de Portugese zuidkust per auto het snelst in Spanje via de brug over de Guadiana bij Ayamonte.

Regels voor automobilisten

Als u met uw eigen auto naar Spanje rijdt, dient u te beschikken over een aansprakelijkheidsverzekering (met dekking in heel Europa), een geldig (Europees) rijbewijs met pasfoto, autopapieren en een verzekeringsbewijs. Ook is het verstandig om pechhulp met Europese dekking af te sluiten, en is het verplicht een reflecterend hesje in de auto te hebben, evenals een reflecterende gevarendriehoek die u op de weg kunt zetten in geval van een ongeluk of bij pech.

Loodvrije benzine is haast overal verkrijgbaar. Voor informatie over maximumsnelheden, bekeuringen en het gebruik van autogordels, zie *Advies voor automobilisten*, blz. 226.

PRAKTISCHE INFORMATIE

A

Accommodatie

Een hotel kiezen

Spanje is al lang niet meer de spotgoedkope bestemming die het ooit was, maar de hotels bieden er nog steeds een prima prijs-kwaliteitverhouding. Bekende Spaanse hotelketens zijn **Barceló** (tel. 902-101001, www.barcelo.com), **Iberostar** (tel. 971-998060, www.iberostar.com), **Melia** (tel. 912-764747, www.melia.com) en **NH Hotels** (tel. 916-008146, www.nh-hotels.com). Spaanse vijfsterrenhotels bieden alle comfort en luxe die u in dat segment mag verwachten. Het aantal sterren (1 tot 5) zegt overigens meer over de aanwezige faciliteiten dan over de kwaliteit van de service. Algemene sites waarop u hotels in Zuid-Spanje kan zoeken zijn onder andere www.booking.com, www.expedia.nl en www.tripadvisor.nl.

Bij het classificatiesysteem voor hotels wordt niet gekeken naar charme of een gastvrije sfeer. Kleine, **door families beheerde** adresjes in het lagere segment kunnen soms dan ook aangenamer zijn dan een groot en luxueus maar onpersoonlijk hotel met veel pracht en praal. De prijs voor een overnachting staat doorgaans aangegeven bij de receptie en aan de binnenkant van de kamerdeur; meestal is dit exclusief btw. Hotels kennen een maximum- en een minimumprijs, maar vaak wordt het hele jaar door de maximumprijs gehanteerd.

In Sevilla zijn hotels duurder dan elders in Andalusië; tijdens de Goede Week en de *Feria de Abril* schieten de prijzen bovendien de lucht in. Ontbijt is niet altijd inbegrepen, behalve in pensions. In de kleinere hotels bestaat het ontbijt overigens vaak uit niet meer dan koffie en wat brood met jam; ontbijten in een ca-

feetje om de hoek is dan ook vaak meer de moeite waard.

Als het **blauwe bordje** op de voorgevel 'Hs' aangeeft, dan staat u voor een *hostal*, een klein hotel met minder voorzieningen (niet te verwarren met een 'hostel' of jeugdherberg) - een prima optie als uw budget beperkt is. 'HR' en 'HsR' staan voor *hotel residencia* en *hostal residencia*, wat aangeeft dat u er niet kunt eten.

In het laagste segment vindt u het *pensión*, de *fonda* (pension met restaurant) en de *casa de huéspedes* (guesthouse). Deze zijn doorgaans klein en sober, maar schoon. De vloerbedekking kan er wat versleten zijn en het bed wat doorgezakt, maar al met al bieden deze adressen prima kwaliteit gezien de lage prijs.

Paradors (www.parador.es) zijn door de staat beheerde hotels. De service laat er soms wat te wensen over, maar deze hotels bevinden zich doorgaans op schitterende locaties, vaak in oude kastelen, paleizen en kloosters.

Hotels vindt u met name langs de belangrijkste snelwegen.

Appartementen

In de toeristische gebieden zijn in de loop der jaren vele duizenden vakantieappartementen gebouwd. Als u van plan bent iets langer op dezelfde plek te verblijven is het de moeite waard zo'n appartement te huren. Kijk bijvoorbeeld op www.apartments-spain.com of www.holidaylettings.co.uk. Ook kunt u een appartement huren via de eigenaar zelf, bijvoorbeeld met www.airbnb.com of www.housetrip.com. In de zomer zijn de

Adressen

Wat adressaanduidingen betreft: *s/n* in een adres staat voor *sin número* (geen huisnummer); *ctra* betekent *carretera* (grote weg).

Alarmnummers

In geval van nood belt u overal in Spanje **112**. Hebt u een ambulance nodig, bel dan **061** (zie ook de noodnummers hieronder).

Noodgevallen: 112

Nationale politie: 091

Lokale politie: 092

Ambulance: 061

Brandweer: 080 en 085

meeste appartementen volgeboekt. Buiten het hoogseizoen is dat niet het geval en kunt u proberen iets van de prijs af te dingen.

Kijk voor accommodatie op het platteland op bijvoorbeeld www.toprural.com of www.atlasrural.com.

Prijzen

In een *pensión* betaalt u ca. €40-50 voor een tweepersoonskamer. In een een- of tweesterren-*hostal* ligt de prijs rond de €50-60. Bij hotels variëren de prijzen van ca. €50 voor het eenvoudigste adres tot ca. €100-150 voor een viersterrenhotel en ca. €150-250 voor een vijfsterrenhotel. In een *parador* betaalt u doorgaans ca. €100-180 voor een tweepersoonskamer.

Ambassades en consulaten

In Nederland

Ambassade van Spanje

Lange Voorhout 50

2514 EG Den Haag

Tel. 070-3024999

<http://www.exteriores.gob.es/embajadas/lahaya/es/Paginas/inicio.aspx>

Consulaat-generaal van Spanje

Frederiksplein 34

1017 XN Amsterdam

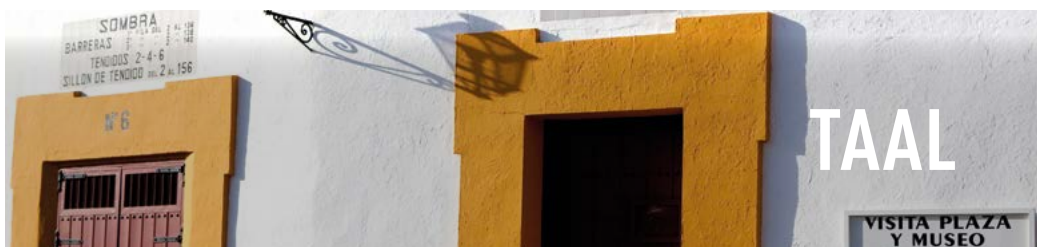
Tel. 020-6203811

Consulaat van Spanje

Pasweg 25

6241 CT Bunde

Tel. 043-3645749

ALGEMEEN

Het Spaans is net als het Frans, Italiaans en Portugees een Romaanse taal, afgeleid van het Latijn dat werd gesproken door de Romeinen die het Iberisch Schiereiland ruim tweeduizend jaar geleden veroverden. De Moren die zich eeuwen later op het schiereiland vestigden, droegen een groot aantal nieuwe woorden bij (zie *Moorse connecties*). Na de ontdekking van Amerika werd het Spaans wereldwijd verspreid. Tegenwoordig spreken 250 miljoen mensen in Noord-, Midden- en Zuid-Amerika (en in delen van Afrika) Spaans.

Naast het Spaans (of Castiliaans), dat in heel Spanje wordt gesproken, hebben verschillende regio's hun eigen taal. Het Catalaans (Catalonië), Valencians (Valencia), Mallorcaans (de Balearen) en Galicisch (Galicie) zijn Romaanse talen, in tegenstelling tot het *Euskera*, ofwel Baskisch, een notoir ingewikkelde taal die aan geen enkele andere Europese taal verwant is. De oorsprong van het Baskisch is onduidelijk, maar volgens de meest gangbare theorie was het een inheemse Iberische taal die in grote delen van het schiereiland werd gesproken, maar uiteindelijk alleen standhield in het noordelijk gelegen Baskenland.

Het Spaans is een fonetische taal, dat wil zeggen dat de woorden precies zo worden uitgesproken als ze worden geschreven. De uitspraak is dan ook relatief eenvoudig te leren. Het Spaans maakt onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke woorden. Verder is het grammaticaal gezien niet de moeilijkste taal om te leren, al kan de *subjuntivo* (aanvoegende wijs) behoorlijk lastig zijn.

In toeristische gebieden spreken veel mensen wel wat Engels en ook op Spaanse scholen wordt steeds meer aandacht besteed aan vreemde talen. Toch zal enige kennis van

het Spaans uw verblijf in Spanje een stuk aangenamer maken. Bovendien zullen de Spanjaarden het waarderen als u een poging doet om hen in hun eigen taal te woord te staan. Ook als u nog helemaal geen Spaans spreekt, is het de moeite waard een paar eenvoudige woorden en zinnen te leren.

Het alfabet

U doet er goed aan de uitspraak van de Spaanse letters te leren; met name het spellen van uw eigen naam kan handig zijn. Het Spaanse alfabet kent één letter die wij niet hebben: de ñ.

a = aa
b = bé
c = cé
d = dé
e = ee
f = effe
g = gé
h = atsje
i = ie
j = gota
k = ka
l = elle
m = emme
n = enne
ñ = enje
o = oo
p = pé
q = koe
r = erre
s = esse
t = té
u = oe
v = oebe
w = oebe dolbe
x = ekies
y = ie-griëga
z = zëta

Basisregels

In het algemeen valt de klemtoon in het Spaans op de voorlaatste lettergreep als het woord op een klinker

of op *n* of *s* eindigt, en op de laatste lettergreep als het woord op een medeklinker (behalve *n* of *s*) eindigt. In alle andere gevallen wordt de klemtoon aangegeven door middel van een accent aigu (´).

Spaanse klinkers zitten qua uitspraak een beetje tussen onze korte en lange klinkers in. De *ll* wordt als *lj* of *j* uitgesproken, *rr* is een rollende *r*. De *h* wordt nooit uitgesproken, terwijl de *j* en de *g* als die voorafgaat aan een *e* of *i*) als een zachte *g* klinkt. De *v* zit tussen de Nederlandse *b* en *v* in. De *c* en *z* worden uitgesproken als het Engelse *th*. De lettercombinatie *ch* klinkt als *tsje*.

Als u iemand aanspreekt die u niet (goed) kent, gebruikt u altijd het formele *usted* ('u'). Het informele *tu* ('jij') wordt alleen gebruikt voor vrienden en familie.

Moorse connecties

De Moren trokken in 711 Spanje binnen en heersten vervolgens bijna achthonderd jaar lang over (delen van) het Iberisch Schiereiland. Aan deze Moorse periode heeft het Spaans honderden Arabische woorden overgehouden. Deze houden vaak verband met de landbouw, of zijn terug te vinden in namen van steden, dorpen en rivieren - vaak te herkennen aan het prefix *Al-* ('de'), *Ben-* ('zoon van') of *Guad-* ('rivier').

Sommige van deze Arabische woorden zijn ook doorgedrongen tot andere talen, waaronder het Frans, en via die weg ook tot het Nederlands. Woorden van Arabische herkomst die in zowel het Nederlands als het Spaans voorkomen, zijn bijvoorbeeld: suiker (*azúcar*), koffie (*café*), abrikoos (*albaricoque*), saffraan (*azafrán*), katoen (*algodón*), alcohol (*alcohol*), karaat (*kilate*), cijfer (*cifra*), elixer (*elixir*) en almanak (*almanaque*).